

НАПРЯМ 7. КУЛЬТУРОЛОГІЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/12>

Гаврилюк С. В.,

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ПАМ'ЯТКИ ВОЛИНИ – ВИРАЗНИКИ САМОБУТНЬОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСТВА (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. українські землі усіх історико-етнографічних та географічних регіонів виявилися розділеними між Російською та Австрійською (згодом – Австро-Угорською) імперіями. В межах державних кордонів Росії у 1795 р. опинилася і Волинь. Місцевий адміністративно-управлінський апарат, покликаний охороняти владу царизму, мав завданням стимулювати тут русифікаторські процеси, всіляко перешкоджаючи культурно-просвітницькій діяльності українства або й взагалі забороняти її. На Волині, як і на всій підлеглий Росії українській території, пропагувалася думка про одвічну приналежність регіону до російської народності та російського православ'я.

Цілеспрямована політика русифікації корінного населення Волині проводилася в умовах протиборства російських та польських політичних, наукових і культурних течій. Кожна із сторін намагалася обґрунтувати своє «законне» право на цю територію і тому висвітлювала її історію, етнографію, пам'ятки культури, інші сторони життя лише з вигідних для себе позицій. До середини 1840-х рр. переважаючими на Волині були польські впливи. Наслідком такого протиборства стала поява значної кількості праць з історії регіону, що належали польським дослідникам [9].

Якщо ж аналізувати здобутки української та російської історичної науки як головних опонентів польських дослідників, то фактично до середини XIX ст. ні її академічні представники, ні місцеві краєзнавці не відзначилися якимось помітним науковим доробком у вивченні історії та культури Волині. Ситуація кардинально змінилася після появи у 1843 р. Київської археографічної комісії. Її завдання полягало у збиранні й оприлюдненні джерел з історії України, які б обґрунтовували нібито законні права царизму на її правобережну частину, в тому

числі на Волинь. Однак у своїй діяльності Комісія вийшла далеко за межі завдання, поставленого самодержавством. Віднайдені, вивчені та опубліковані нею документальні матеріали при усій їхній «деполонізаторській» спрямованості своїм змістом неспростовно засвідчували, що Волинь – край насправді споконвіків український.

Такий висновок підтверджували археографічні та малярські старожитності, рукописні книги і стародруки, пам'ятки церковної археології і архітектури, виявлені краєзнавцями Волині – викладачами навчальних закладів, священниками, державними службовцями. Віднайдені ними реліквії, починаючи з 1880-х рр., зосереджуються у збірках перших місцевих церковних і світських музеїв. Вони швидко стають об'єктами вивчення, відверто або опосередковано вказуючи при цьому на приналежність українському народові.

Так, наприкінці XIX ст. предметом уваги дослідників стали експонати Волинського єпархіального давньосховища, яке діяло в Житомирі. Результати вивчення археографічних збірок давньосховища знайшли оприлюднення у першому випуску «Вольнского историко-археологического сборника». Тут було опубліковане історико-філологічне дослідження Г. Крижановського про рукописні Євангелія [1]. У статті з діалектологічної точки зору проаналізовано дев'ять Євангелій XV–XVIII ст., які «відображають у собі в значній мірі особливості галицько-волинського говору в період XVI–XVII ст., а текст Учительного Євангелія (початку XVII ст.) написаний майже чисто народною південно-західно-руською мовою» [4, с. 57]. Цінність дослідження Г. Крижановського полягає в тому, що тут переконливо доводилося вживання староукраїнської мови ще в писемних пам'ятках середньовіччя. Це, без сумніву, суперечило офіційним твердженням російського самодержавства та російських науковців кінця XIX – початку XX ст. про відсутність української мови, а, значить, і українського народу, його історії та культури.

Українську сутність пам'яток дерев'яної церковної архітектури Волині переконливо засвідчував дослідник української старовини І. Каманін. Учений неодноразово приїздив на Волинь (як, наприклад, під час підготовки ілюстрованого видання «Древности Украины»). Цікавлячись археографічними пам'ятками, І. Каманін вивчав і інші старожитності, стараючись привернути до них увагу наукової громадськості. На основі власних спостережень, а також праць інших дослідників-пам'яткознавців І. Каманін узагальнив дані стосовно архітектурних старожитностей на теренах Правобережної України. Він підкреслив, що тут на кінець XVIII ст. існував особливий архітектурний стиль храмів: одно-три- та п'ятикупольні; цей тип

споруд поступово зникає після приєднання краю до Росії внаслідок впливу російської архітектури; в образотворчому мистецтві спостерігається аналогічне явище: західний вплив змінюється північно-східним. Зникають особливості, зокрема, волинського церковного малярства, і це констатується як регресивне явище; скульптурні пам'ятки практично відсутні; писемні пам'ятки зустрічаються вкрай рідко і то неглибокої давнини; церковних стародруків значна кількість: усі вони віддруковані у почаївській або львівській друкарнях і переважна їх більшість – уніатські; придорожних дерев'яних хрестів – дуже багато; світських споруд, які б вирізнялися особливостями своєї архітектури, як, наприклад, замки, синагоги, майже немає [7, арк.65 зв. – 66].

Влітку 1903 р. пам'ятки культової дерев'яної архітектури Волині для підготовки збірника «Древности Украины» вивчав професор Університету Св. Володимира Г. Павлуцький. У вступній статті до цього збірника в 1905 р. він писав: «Знаходячи зручнішим вести опис предметів старовини не за повітами, а за характером самих старожитностей, я вирішив перш за все зупинити свою увагу на дерев'яних церквах XVII і XVIII ст., як на пам'ятках, більше ніж інші приречених на загибель» [3, с. 2]. Ще до виходу збірника на засіданнях Історичного товариства Нестора-літописця Г. Павлуцький виголосив кілька доповідей, які стосувалися дерев'яної церковної архітектури українських земель. Хоча доповіді вченого не охоплювали всіх типів дерев'яних церков і навіть іноді хибували на узагальнення, все ж не можна не погодитися з його висновком про те, що «малоросійське дерев'яне церковне зодчество... є мистецтвом національним, мистецтвом, яке зберегло свій національний характер завдяки тому, що воно самостійно переробило і повністю поглинуло усі чужі елементи, візантійські або західні, які до нього притікали» [6, с. 204].

Г. Павлуцький цікавився й вишитими орнаментами, які йому вдалося зустріти у волинських церквах. У 1913 р. учений зазначав, що для малоросійських церковних вишивок характерний своєрідний квітковий орнамент. Спроба в'ясибити походження й історію цього орнаменту була зроблена Міллером (його доповідь на четвертому Археологічному з'їзді), який називає таку квітку малоросійського орнаменту лотосом і відносить його історію до епохи Сасанідів, знаходячи його також і в давньо-буддійських пам'ятках, звідки в середні віки він проникає, на думку Міллера, на захід. Щоправда, Г. Павлуцький не погоджується з Міллером щодо часу проникнення такого квіткового стилю в Україну: знаходячи в українському орнаменті сліди впливу стилю Відродження, він відносить його лише до XVII ст.

Думку про самотність архітектури й інтер'єру українських дерев'яних церков проводили й інші дослідники [5]. Вони наголошували, що український стиль є продуктом сукупної дії багатьох факторів: кліматичного, географічного, етнопсихологічного, соціального, ін. Вбачаючи тісний зв'язок між самотніми особливостями архітектури та традиційного побуту, музичних обрядів, вірувань, суспільного устрою народу, дослідники визначали, зокрема, українську архітектуру і культуру як етнокультурне утворення, таке ж давнє, як і народ, що їх утворив.

Твердження про дерев'яні церкви як вияв самотності українського зодчества і культурної спадщини українців загалом отримало подальший розвиток на початку ХХ ст. у працях, присвячених цьому типу архітектурних пам'яток. Будучи за змістом історико-етнографічними дослідженнями, вони подають відомості про час виникнення цих споруд, їх перебудову, взаємозв'язки чи впливи стилів в процесі історичної еволюції всієї будівельної культури регіону [2; 8].

Отже, в умовах несприятливих для Волині історичної та геополітичної ситуації ХІХ – початку ХХ ст. збережена корінним населенням і оприлюднена завдяки зусиллям багатьох науковців культурна спадщина регіону неспростовно засвідчувала свою належність до самотньої культури українства. Віднайдені і вивчені пам'ятки історії та культури Волині, чимало з яких дійшли до сьогодні завдяки подвижництву українських пам'ятокзнавців ХІХ – початку ХХ ст., змогли передати нащадкам рідну мову, самотні місцеві традиції, почуття етнічної єдності з іншими українськими землями.

Список використаних джерел:

1. *Волинский историко-археологический сборник*. Вып.1. Почаев : Типогр. Почаевской Успенской Лавры, 1896. С.1–75.
2. [Вовк Ф. К.] Волков Ф. К. Старинные деревянные церкви на Волини. *Материалы по этнографии России*. Т. 1. СПб., 1910.
3. Древности Украины. Вып.1. К. : Изд. Москов. археолог. общества, 1905. 124 с.
4. Киевская Старина. 1896. № 11.
5. Сластионов О. Г. Существует ли южно-русский стиль. *Киевская Старина*. 1903. № 7. С. 5–15; Сицинский Е. Южно-русское церковное зодчество. Каменец-Подольский: Б. и., 1907. 25 с.
6. Україна. 1924. Кн.1–2. 204 с.
7. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф.725. Оп.1. Спр. 3.

8. Цинкаловський О. Волинські деревляні церкви (XVII – XVIII ст.). Львів : Б.в., 1905. 15 с.
9. Kraszewski J. Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy. Wilno: Nakład i druk T.Glücksberga, 1840. T.I. 232 s., T.II 205 s.; Przeździecki A. Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów. Tom I. Wilno: Drukarnia Teofila Glücksberga, 1841. 242 s.; Tom II. Wilno: Drukarnia Teofila Glücksberga, 1841. 157 s.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/13>

Кравченко А. І.,

доктор мистецтвознавства,

доцент кафедри культурології та міжкультурних комунікацій

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

АРТ-БЛОКЧЕЙН: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження розвитку медіа-мистецтва та процесів дигіталізації зразків традиційної, академічної та популярної творчості в сучасних процесах культуротворення становить актуальну проблематику гуманітарних студій. Розмаїті аспекти художньо-цифрової креативності, що формують дигітальний простір культури XXI століття, привертають увагу багатьох вчених – філософів, культурологів, мистецтвознавців, соціологів, семіотиків. Разом з тим, питання токенизації музичної реальності, що виникають у зв'язку з активним розвитком блокчейн-технологій, потребують своєї наукової концептуалізації, у тому числі теоретико- методологічної.

На сьогодні, як нам відомо, спеціальних досліджень арт-блокчейну в музиці не проводилося. На відміну від візуального мистецтва, де ця тема хоча не є достатньо розробленою, але є актуалізованою. Відтак, бачимо типову тенденцію, коли теорія йде позаду практики, оскільки мова музики є доволі специфічною семіотикою, порівняно з мовою образотворчих видів мистецтв, зразки яких були найперше блокчейнзовані у візуальний контент цифрового гатунку (живопис, графіка, дизайн).

Тим не менш, наявний емпіричний матеріал NFT в музиці наразі очікує на своє наукове осмислення. Зокрема, це стосується популярної музики, на матеріалі якої створюються різні nft-об'єкти, приміром, NFT пісень (фрагментів пісень) або концертних програм. Також з'являються й інші розмаїті nft-активи (що мають супутнє значення) – обкладинки платівок, логотипи, автографи або відбитки пальців зірок тощо.